

לדור ולדורות

מרכז מורשת הרב נסים
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

רח' זבוטינסקי 44 י-ם נ.ר. 7-491-002-58 טלפקס: 5637524

יוצא לאור בסיוע המשרד לשרותי דת

העורך: הרב שמואל כ"ץ

סיפור יתרו ומעמד הר סיני

הרב אהרן ליכטנשטיין

פרשת יתרו נחלקת באופן ברור לשניים: סיפור יתרו; סיפור מתן תורה. אם נבחן את שייכות החלקים לסיפור הכללי של ספר שמות, נמצא שהחלק השני הוא החלק הטבעי והמובן. בני ישראל יצאו ממצרים, ים סוף נקרע להם, והם התחילו ללכת במדבר, עם כל הבעיות והתלונות הכרוכות בכך. כל אלו מתארים את אשר התרחש לעם כולו. אך טבעי הוא שיבוא מעמד הר סיני ויחתום את התהליך, שכן כל יציאת מצרים שאפה וכיוונה לאותו מעמד כאמור: "אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים" (במדבר טו, לא).

של יתרו. זהו סיפור פרטי שבמבט בנוסף לכך קיימת מחלוקת תנאים בראשונים, מתי התרחש הסיפור, ניחא למאן דאמר שהסיפור אירע הפרשות כתובות ע"פ סדרן הטוען שהסיפור התרחש אחרי נוספת, לא רק שהסיפור נראה השוטף, אלא שגם אין זה מקומו

מתן תורה, הרי נאמר 'ויהי ממחרת' – וברש"י (פסי' יג) על פי חז"ל: "מוצאי יום הכיפורים היה", קודם לכן לא ישב משה לשפוט את העם. אם כן מעמד הר סיני כבר חלף הלך לו, נשברו הלוחות, משה כבר עלה להר פעמיים ארבעים יום, ירד ביום הכיפורים, ויתרו עדיין מסתובב בשטח ומפזר עצות!... אלא שסיפור יתרו, נצרך היה להיכתב ודווקא לפני מתן-תורה. שאלמלא כן פן מסוים של נתינת התורה עלול היה להיות חסר.

אך כאן נקבע פתאום סיפורו ראשון נראה כחסר ערך רב. במכילתא, ובעקבותיה לפני מתן תורה או לאחריו. לפני מתן תורה (רמב"ן), שאז הכרונולוגי. אך לפי רש"י, מתן תורה מתווספת קושיה כלא קשור למהלך ההיסטורי בלוח הזמנים!

גם לסוברים שיתרו הגיע לפני ממחרת' – וברש"י (פסי' יג) על פי חז"ל: "מוצאי יום הכיפורים היה", קודם לכן לא ישב משה לשפוט את העם. אם כן מעמד הר סיני כבר חלף הלך לו, נשברו הלוחות, משה כבר עלה להר פעמיים ארבעים יום, ירד ביום הכיפורים, ויתרו עדיין מסתובב בשטח ומפזר עצות!... אלא שסיפור יתרו, נצרך היה להיכתב ודווקא לפני מתן-תורה. שאלמלא כן פן מסוים של נתינת התורה עלול היה להיות חסר.

גיליון סיון תשע"ט

סיפור יתרו ומעמד הר סיני

גיור – סקירה היסטורית

אין קיום לתורה שבכתב ללא התורה שבעל-פה

הטור בפירושו לתורה הביא הצעה, שלא היה זה למחרת יום הכיפורים, אלא למחרת יום הכפרה, היינו יום בו הקריב יתרו את כפרתו. הטעות לפי להצעתו, נבעה מזיהוי לא נכון של המילה המקוצרת "הכפר" (הערת העורך).

התורה מספרת: "ויחן שם ישראל" – ודרשו חז"ל: "כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר החניות בתרעומת ובמחלוקת" (רש"י). אין כאן רק התעלות רגעית מן הסכסוכים והמריבות הפנימיים, אלא שמעמד הר סיני אינו יכול לבוא ללא אותה אחדות – שכן מטרתו הייתה יצירת הגרעין הלאומי וגיבושו. בני ישראל עוברים כאן תהליך של גיור כללי- "וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם" – ומכאן, ממעמד הר סיני למדו חז"ל שגר טעון מילה, טבילה והרצאת דמים.

מכאן יסוד חשוב ביותר בהשקפתנו, והוא שהתורה ניתנה לכנסת ישראל כולה כישות אחת. אך נתינת תורה כמעמד לכלל – יש בה גם סכנות. "קולות וברקים וענן כבד..." , מעמד מופלא ומרהיב. "כפה עליהם הר כגיגית" – העם נתון בחוויה האופפת אותו מכל עבר, ודווקא בשל כך קיים חשש של היסחפות, הקב"ה משכים ומקרב, ונותר רק לקפוץ על העגלה הנוסעת מעצמה. כאן חייב לבוא יתרו – מיוזמתו האישית, ללא כל הר הכפוי עליו, ולקבל את התורה מרצונו. אין לו כל מחוייבות, ואין מי שמאיץ בו לבוא, ובכל זאת הוא מגיח ובא לקבל תורה. האם מפני שחתנו שם, גם הוא מוכרח לבוא? במעמד להמונים קיימת סכנה נוספת. מעמד הר סיני נקרא 'יום הקהל', יום אסיפה והתקהלות. קיים חשש שיבוא אדם ויאמר: לא אלי כוונו הדברים. אמנם התורה ניתנה לכלל ישראל כאומה, אך יש צורך להבליט שהיא גם ניתנה לכל פרט ופרט. הדיבורים על 'כנסת ישראל' יכולים לטשטש את אחריות הפרט ולהוביל להתחמקות של היחיד מראיית המעמד כמכוון גם אליו.

לשם כך בדיוק מופיע יתרו – ללמד כי התורה ניתנה לעם, אך גם לכל פרט ופרט. הדברים נובעים למעשה גם מפשט הכתובים. כל פרק יט מדבר בלשון רבים: "אתם ראיתם"; "ואתם תהיו ליי" וכדו', אך בעשרת הדברות התורה עוברת ללשון יחיד: "אנכי ה' א-להיך"; "לא תשא"; "זכור את". חז"ל דרשו כי המעבר ללשון יחיד בעשרת הדברות בא כדי "ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל... לא להם ציווית: "לא יהיו לכם א-להים אחרים", אלא לי לבדי". אך בפשטות נראה, כפי שהבין הרמב"ן, כי "נאמרו כל הדברות בלשון יחיד...כי עם כל אחד ידבר, ולכל אחד יצווה, שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם..." התורה ניתנה לכלל, אך לא פחות מכך לכל יחיד ויחיד. "אחת דיבר א-להים, שתים זו שמעת".

הרב אהרן ליכטנשטיין ראש ישיבת הר עציון, חזון למועד, עמ' 227-228

גיוור – סקירה היסטורית

בתקופת המנדט

לאחר שסקרנו את היחס לגר, כיצד מתגיירים, את מהות הגיוור בקורות ישראל ופרסנו את הלכות הגיוור, ופרסנו את הלכות הגיוור, נעבור עתה ליישומו של נושא הגיוור בארץ טרם הקמת המדינה ובעיקר מאז הקמתה.

בתקופת המנדט הבריטי לא היתה הוראת חוק בנושא הגיוור אלא פקודה אחת בלבד שהתקין הנציב העליון היא "פקודת העדה הדתית (המרה)" משנת 1927.

הפקודה לא נחקקה עבור העדה היהודית, היא מתייחסת לכל הדתות בארץ ישראל, כשהעדה הדתית היהודית היתה קטנה מזו המוסלמית.

פקודה זו, כאמור, היא כללית, וכמובן אינה קובעת מהו גיוור, מי בעל הסמכות לגייר, כיצד ממיר האיש את עדתו, ובכלל המילה גיוור אינה מופיעה בה. כל אשר אומרת הפקודה הוא - מי שהמיר את עדתו הדתית שאליה נסתפח או ממי שראש העדה מינהו לפי סעיף 1)2 לפקודה. לאחר מכן על אותו אדם לקבל מאת הממונה על המחוז תעודת אישור לפי סעיף 2)2 לפקודה.

מיהו ראש העדה הדתית היהודית? לא נאמר, אבל ביטוי זה פורש כך שראשי העדה הם הרבנים הראשיים לישראל. על בסיס זה ניסו להסיק כי הסמכות בנושא הגיוור היא של הרבנות הראשית. כפי שנראה להלן, הפירוש שראש העדה הדתית היהודית הם הרבנים הראשיים לישראל התקבל רק ע"י חלק משופטי בית המשפט העליון.

כך לדוגמא, גישה זו התקלה בפרשת פסרו¹ רק ע"י השופט צבי טל. לעומת זאת, דעת הרוב בפסק הדין לא קבעה מסמרות בשאלה זו, ולא הניחה שראש העדה הדתית הם בהכרח הרבנים הראשיים לישראל. ראה גם דברי כב' השופט אהרון ברק בפס"ד טושביים² בנושא העדה הדתית:

"בפרשת נעמת קבענו כי היהודים בישראל אינם מהווים עדה דתית אשר בראשה עומדת בתחום הדתי, הרבנות הראשית"³.

משמע בית המשפט העליון צמצם את הפקודה ונתן לה משמעות אחרת ממה שסברו.

אכן, פקודה מנדטורית זו בת 91 שנים (משנת 1927) היא אחד השרידים האחרונים של חוקי המנדט הבריטי שעודם בתוקף בישראל. הפקודה הבריטית נחוקה בעיקר בעבור המוסלמים שהם היו רוב האוכלוסייה בפלשתינה-א"י, ואילו היהודים היו מיעוט בה. אנו היום שבעים שנה אחרי קום המדינה, הפקודה התיישנה וסובלת מפירושים שונים, וכאמור, בית המשפט העליון צמצם את משמעותה. דומה אפוא, שאין עוד מקום לחוקים מנדטוריים במדינת ישראל העצמאית. עם כינון חוק הגיוור הממלכתי השלם והמקיף המוצע על ידינו, ראוי היה לבטל את הפקודה ולמוחקה מספר החוקים של מדינת ישראל, ואולם כיוון שהפקודה מתייחסת לכל הדתות לא נוכל לבטלה בהזדמנות זו, אבל יהיו בה שינויים הנובעים מחקיקת חוק הגיוור הממלכתי.

לבד מפקודה זו לא מצוי מסמך משפטי אחר בעניין הגיוור, למעט פרקון של סעיפים בודדים בתקנות הדיון בבתי הדין בא"י (משנת תש"ג 1943) בהוצאת הרבנות הראשית והוועד הלאומי. כל אשר נאמר בתקנות אלה הוא, כי בקשה לגיוור מוגשת לבית דין עם פרטים אישיים, בית הדין הרבני ידון בבקשה, ואם הוא מוצא כי הכל כשורה (לא פורש מזה כשורה) ואין מניעה לכך (לא נאמר מה יכולה להיות מניעה), הוא יסדר

את הגיור "על פי דת ישראל ונותן על כך תעודה". יצוין כי תקנות דיון אלה המפנות את המתגייר לבית הדין הרבני אינן נשענות על חוק המסמך את בית הדין לעסוק בגיורים, ולא ברור מהו מקור הסמכות לכך. מלבד הוראה זו, ידוע על החלטה של הרבנים הראשיים לישראל דאז, הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג והרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל זכרם לברכה, הקובעת כי בקשה לגיור מצריכה תקופת המתנה של שנה.

לאחר הקמת המדינה

למרבה התמיהה גם לאחר קום המדינה, כאשר הוחל בחקיקת חוקים בידי הכנסת, נפקד מקומו של הגיור מחוקי ישראל. בשנת תשי"ג-1953 נחקק חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין). זהו החוק שניתן, אולי, לכנותו: 'אבי הסטטוס קוו', שעל עניינו נאמר בהסכם האבות המייסדים כי נחקק: "כדי למנוע חלילה, את חלוקת בית ישראל לשניים", שאלמלא כן אין ספק שעם ישראל היה נחלק לשני עמים. אך חוק זה לא העלה על דל שפתיו את נושא הגיור, רק נישואין וגירושין, בשעה שנושא הגיור אינו ממשפחת הנישואין והגירושין, פרט לזה שבעקבות הגיור יכולים המתגייר או המתגיירת לשאת בן זוג יהודי, אך כיצד מתגיירים, ומי בעל הסמכות לגייר מאן דכר שמה.

ובכן, נושא הגיור לא מצא ביטויו בספר החוקים של מדינת ישראל, אך מקובל היה, וכנראה לא היו על-כך עוררין, שנושא הגיור הוא בתחום סמכותה של הרבנות הראשית לישראל, וזו העניקה את סמכות הגיור בידי בתי-הדין הרבניים ובידי רבני הערים חליפות ותמורות.

המונח 'גיור' הופיע בפעם הראשונה בחוקי מדינת ישראל ב'חוק השבות', התש"י-1950, בו מופיעה המילה "שנגייר" במסגרת הגדרת "יהודי". הגדרה זו הוכנסה לחוק עקב וויכוח סוער שהיה בסוגיית "מיהו יהודי", שבעקבותיו התווסף לחוק השבות, בשנת 1970, סעיף קטן שהגדיר מיהו יהודי- "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר ואינו בן דת אחרת", אבל גם כאן נאמר "שנגייר", אך לא פורש ע"י מי והאם נתגייר כהלכה או לאו.

היעדרה של הוראת חוק כלשהי בנושא הגיור, מי מוסמך לגייר ומהו גיור, יש בה יותר מאשר תמיהה. נושא רב חשיבות זה, לא זכה להתייחסות המחוקק.

בהיעדר חוק המסדיר את נושא הגיור ונוכח החלל החקיקתי, נאלץ בית המשפט הגבוה לצדק לא פעם לצקת תוכן משלו בסוגיית הגיור.

¹ בג"ץ 1031/93 פסרו (גולשטיין) נ' שר הפנים, מ"ט (4) 661 (להלן – עניין פסרו).

² בג"ץ 2597/99 טושביים נ' שר הפנים, נ"ט (6) 721 (להלן- עניין טושביים).

³ כפי שיפורט בהמשך, בהתאם לדבריו אלה קבע השופט ברק, שהפקודה אינה חלה בהקשר האזרחי (מרשם ושבות), ויש לגדור אותה לענייני המעמד האישי. יחד עם זאת, אף השופט ברק הסכים שבתחומי המעמד האישי יש להכיר ברבנים הראשיים כראש העדה הדתית.

משה נסים, הגיור בישראל: דו"ח והמלצות, ירושלים תשע"ח, עמ' 39-42

אין קיום לתורה שבכתב ללא התורה שבעל-פה

נאום בפתיחת הכינוס הארצי לתורה שבעל פה
במוסד הרב קוק בירושלים, י"א באב תשי"ח

רבים רואים במבוכת דורנו תוצאה מחוסר אמונה. הלב נתרסק מכל תוכן, המבוכה נשתלטה על האדם, ואין הוא מוצא דרך סלולה לפניו. חוסר האמונה נובע, לא רק מרדיפה אחרי תענוגות, מהשפעות זרות וחיקוי הרגליהן של אומות אחרות, אלא גם מחוסר ידיעה. עם ישראל נצטווה על לימוד התורה, ולא היה קהל בישראל שלא שקד ללמד את הבנים תורה שבכתב ותורה שבעל-פה. כששני אלה, שהם אחד, היו כרוכים ושלובים זה בזה היתה האמונה בקרב העם, חיזקה אותו ושמרה עליו. נסיונות שנעשו להפריד תורה שבכתב מתורה שבעל-פה, שהיא הפירוש האמיתי לתורה שבכתב, נטלו מן הלימוד את ערכו הממשי והחנוך היה נעדר אמונה וידיעת ה'. הדבר יראה לאלה שלא עסקו בתורה שבעל-פה כרחוק מן ההגיון. אולם עובדה היא שבכל מקום שאין אתה מוצא לימוד התורה שבעל-פה, אין אתה מוצא קיום לתורה שבכתב ולמצוותיה. אלה שהיתה להם אמונה ונתרחקו מדברי חכמים, אבדה האמונה מלבם. אין לכחד, שיש בדורנו גילויים חיוביים. רבים משתדלים להגות במקרא, בספר המקודש שהוא תפארת העם, אבל אם אתה נוטל מלימוד זה את האמונה המקובלת בידינו מחכמי ישראל בכל הדורות, הרי שעלולים אותם שאין להם זיקה לדברי חכמים, ליצור זרם חדש מסוגם של הקראים. כבר חכמינו ז"ל במדרש תנאים (תורת כהנים, בחוקותי, פרשה ב) צפו התפתחות זאת. הם דרשו על הפסוקים: "ואם לא תשמעו לי, ולא תעשו את כל המצוות האלה. ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם, לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי" (ויקרא כו, יד-טו): "אם לא תשמעו – למדרש חכמים, או אינו אלא למה שכתוב בתורה? כשהוא אומר 'ולא תעשו את כל המצוות האלה', הרי מה שכתוב בתורה, אמור. הא מה אני מקיים 'ואם לא תשמעו'? הוי אומר למדרש חכמים... 'ולא תעשו'. וכי יש לך אדם שאינו לומד אבל עושה? תלמוד לומר: 'ולא תעשו'. הא כל שאינו לומד אינו עושה. או יש לך אדם שאינו לומד ואינו עושה, אבל אינו מואס באחרים? תלמוד לומר: 'אם בחקתי תמאסו'. הרי לך דכל אדם שאינו לומד ואינו עושה סוף שהוא מואס באחרים... או יש לך אדם שאינו לומד ואינו עושה, מואס באחרים ושונא את החכמים, אבל מניח לאחרים לעשות? תלמוד לומר: 'לבלתי עשות'. הא כל שאינו לומד ואינו עושה מואס באחרים ושונא את החכמים, סוף שאינו מניח לאחרים לעשות. או יש לך אדם שאינו לומד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים ואין מניח לאחרים לעשות, אבל הוא מודה במצות שנאמרו מסיני? תלמוד לומר: 'את כל מצותי'. הא כל שאינו לומד, אינו עושה ומואס אחרים ושונא את החכמים ואינו מניח

לאחרים לעשות, סוף שהוא כופר במצות שנאמרו מסיני. או יש לך אדם שיש בו כל המדות הללו אבל אינו כופר בעיקר? תלמוד לומר: 'להפרכם את בריתי'. הרי לך דכל אדם שיש בו כל המדות הללו, סוף שהוא כופר בעיקר." אם נסתכל מבחינה היסטורית לעומק מחשבתם של חכמינו, הלא נראה שכך היה בכל התקופות, שקמו מתקנים בדת, מיסדי כתות וזרמים אשר לא רצו לקבל עליהם דברי התורה שבעל-פה, וכך היה סופם שנעקרה התורה מהם. רבי משה חאגיז, מגדולי חכמי ישראל לפני מאתיים וחמישים שנה, הגדיר יפה בספרו "שפת אמת" (פרק א), את הסיבה להתרופפות הקשר בין היהודים לארץ-ישראל במדינות שקיבלו חריות, בירידת הזיקה לתורה המסורה, ועל ידי כך להחלשת האמונה ויצירת הספקות והמבוכות. ואלה דבריו: "הנסיון יוכיח למי שקורא בתורה שבכתב ובעל-פה בדקדוק ועיון הנצרך להבין הדברים על פי אמיתותם, אשר לא ישאר לו שום אופן עילה ופקפוק קטון וגדול, יען באוצר חמדת גנוי ספריהם ימצא די והותר רפואה שלמה למחלת לב המפקפק או המסתפק יחיד או רבים."

אותם הדוגלים בתנ"ך, בו לבדו, כלום יש בידם מצוות התורה והם מקיימין אותן ומה היא אמונתם? מכאן שאין לך ראייה גדולה מזאת, שאין קיום לתורה שבכתב בלא תורה שבעל-פה. וכן אתה למד, שאי אפשר לאותם המזלזלים באמונת חכמים להניח לאחרים לעשות, שמתוך חוסר ידיעתם כופים הם על אחרים שלא לקיים. בבורות הגדולה בתורה שבעל-פה נעוץ שורש הרע – הזילזול בקיום המצוות, השנאה לחכמים והכפירה. ואם אנו חפצים לעמוד בפרץ הדור, עלינו לעשות להעמקת הידיעה גם בתורה שבעל-פה בקרב כל שכבות העם, וביחוד בקרב הנוער. שום כח לא יעמוד נגד הבורות, הריקנות והמבוכה, אלא על-ידי שמירת מסורת חכמים והיא ששומרת על אומתנו ואחדות העם, ונותנת לנו לעמוד בשעות מבחן. בשלום התורה שבכתב והתורה שבעל-פה יהיה לנו שלום.

דור ולדורות: מאמרים ונאומים עמ' רפד-רפה